

NAGY GÁBOR DÁNIEL

Területi szintek, területi identitás és kötődés

Absztrakt

Tanulmányomban a területi identitás és területi kötődés elméleti megfontolásait járom körül, s azt mutatom be, hogy az Európai Unió különböző területi szintjein hogyan alakul az identitás és kötődés. Megvizsgálom a regionális és a konvencionális területi szintekhez való kötődést. Az elméleti megközelítést empirikus elemzéssel támasztom alá, melyhez az eltérő fogalomhasználatot is értelmezni kívánom, s felhasználom az Eurobarometer longitudinális adatait is.

Kulcsszavak területi szintek, Európai Unió, területi identitás, területi kötődés

Már Szűcs Jenő (1981) Európa három történeti régiójáról szóló cikkében szól egyfajta kezdődő európai identitásról, amelyet főleg kulturális identitásnak tételezett. Ez a megközelítés azonban fontos állomás a későbbi térségi identitáselméletek alakulásában. Mivel az identitáselmélet igen összetett és sokat kutatott teória, ez a kitekintés csupán illusztrálni kívánja, hogy a területi alapú kötődésről több megtermékenyítő hatású gondolkodó is értekezett napjainkig. A minket konkrétan érdeklő területi identitáselmélet – főként regionális identitás és kötődés értelemben – azonban új keletű megközelítés.

Ezt az elgondolást támasztják alá Pálné Kovács Ilona (2000, 2001b) területi identitáselmélet-ről írt munkái, mely munkák is megerősítik, hogy e teória nem elcsépelte a társadalomtudományok területén, ahol a témához való kutatási hozzáállás meglehetősen „tág és diffúz keretek között, többfajta megközelítésben lelhető fel” (Informationen zur Raumentwicklung, idézi: Pálné 2001b. 271). Elmondható továbbá, hogy napjainkra a területi identitás – beleértve a regionális identitást is – részben az Európai Unió regionális politikájának hatására, részben a fejlesztéspolitikai források endogén forrásokra telepítése miatt, illetve az EU integráció elmélyülésének eredményeként növekvő jelentőségű, többdimenziós kutatási témává és jelentős tudományos elméletté vált Európában. Gary Marks (1998) szerint a területi identitáselmélet nem tekinthető alaposan feltárt elméletnek. A szerző érve az volt, hogy keveset tudunk az egyének területi identitásáról, és még kevésbé tudjuk azt, hogy mi okozhatja az abban bekövetkező változásokat, melyeket az Eurobarometer¹ kérdőív adatai jeleznek. A területi identitás elmélet az eltelt tíz évben fontos

¹ Az EUROBAROMETER az Európai Bizottság által évente többször, különböző témákban elvégzetett, 1973 óta futó kutatássorozat. Marks a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején felvett adatokra alapozza állítását.

kutatási területté vált, sok kutató reflektált rá cikkeiben és könyvfejezeteiben. A területi identitás dimenziói éppúgy nagyszámúak, mint a társadalmi tőke elméleté s mindkettőben jellemzőek az eltérő megközelítések. A különböző területi szintekkel, illetve szintekhez való identifikálódás sokdimenziós kérdés, melyből főképp a kérdés társadalmi dimenziója érdekel bennünket, de nem feledkezünk meg a lokális identitásról sem mely tulajdonképpen a területi szempontok alapja.

A területi identitás olyan társadalmi alapokon nyugszik, melynek legfontosabb összetevője az összetartozás érzése, amelyet a területileg egy helyen élő emberek egymás és az adott terület iránt éreznek, és kognitív módon az adott térséghez kötnek. Fontos elemei továbbá az emberek egymásba és a térségi intézményekbe vetett bizalma; a társas kapcsolatok térségi szinten jól működő rendszere valamint az azonnali viszonzás reménye nélküli önzetlen segítség az adott hálózaton belül.

Az identitásfogalom társadalmi vetületével kapcsolatos vizsgálódások szempontjából fontos megemlíteni az identitás egyéni és kollektív jellegét. Thoits és Virshup cikke (1997) boncolgatja, hogy hova is tartozik inkább a társadalmi identitás: az egyéni vagy a kollektív identitás elemei közé. Az egyéni identitások általában az egyén személyes azonosulási faktoraira utalnak, és a „ki vagyok én?” kérdésre adnak választ. A társadalmi identitások az egyén társadalomban elfoglalt helyével kapcsolatban hordoznak információt, és a „kik vagyunk mi?” kérdésre válaszolnak. A területi identitásokat a társadalmi alapokon nyugvó kollektív identitásokhoz lehet besorolni. Többen úgy gondolják, hogy a társadalmi identitás modellek általában csoportokon belüli és csoportközi folyamatokon, kapcsolódásokon alapulnak, nem pedig az emberek egyéni identitásán.

Anssi Paasi elgondolása szerint a térbeli egységeket és az azok által hordozott jelentéstartalmakat az emberi cselekvés hozza létre. Ezek az egységek létezhetnek valamennyi ideig, ám végül eltűnnek – vagy kisebb darabokra szakadnak, vagy pedig beolvadnak egy nagyobb térbeli társadalmi egységbe. Jelenlegi Európa-felfogásunk intézményesített gyakorlatokon alapul, valamint diskurzusokon, melyek a politika, a gazdaság, a kormányzás, a kultúra és a média, valamint az oktatás területein zajlanak. Mindezen területeken átméretezési folyamat megy végbe. A probléma alapja az, hogy nem csupán egy Európa-felfogás létezik, hanem vannak versenyző, átfedő Európák. (PAASI 2005.).

A regionális identitás persze nem-európai kontextusban is értelmezhető, sőt értelmezendő, annak kapcsolata a globalizáció jelenségével feltehetően még erősebb is, mint az európaizáció folyamatával. Bugovics Zoltán (2007) úgy gondolja, hogy a területi identitás egy komplex rendszer része, melyben a természeti környezet és a társadalom totális kölcsönhatása meghatározó tényező. A területi identitást a természeti dimenzió mellett befolyásolja a gazdasági és infrastrukturális környezet dimenziója is, de nem elhanyagolhatóak a társadalmi dimenziók sem. A Bugovics által alkalmazott területi identitás alkotóelemek közül e tanulmányban a területi kötődés, a társadalmi aspektus, a részvétel és a bizalom, valamint az elégedettség és elégedetlenség dimenziója jelenik meg. Ezek a dimenziók összekapcsolódnak a társadalmi valóság érték kategóriáival (lásd Bőhm 2000.). Kijelenthetjük továbbá, hogy a területi identitás is erős összefüggésben áll a demokratikus rendszerrel, az identifikálódás kategóriái ebben a környezetben tudtak kiteljesedni és a világban zajló reálfolyamatokra reagálni. Egyik ilyen reálfolyamat tekinthető az identitás területi szintjeinek átalakulása. Bőhm megállapította, hogy a „globalizációval egy időben az állampolgárok a lokális (regionális) szinten találták meg mindennapi életmódjuk régi-új kereteit” (Bőhm 2000. 114.).

A területi identitás átalakulásával kapcsolatban fontos információkat közöl Moreno (1999) az „újkozmpolita lokalizmus” jelenségről írt cikkében. Véleménye szerint a bottom-up (alulról-

felfelé) zajló transznacionális fordulat és a hatalom top-down (felülről-lefelé) jellegű devolúciója elvezetett az európai kozmopolita lokalizmus elterjedéséhez. Az európai társadalmakba történő integráció, az azokkal való identifikálódás előfeltételévé vált egy civil értékrendszer és toleráns beállítódás adaptálása, melyek nagyban megkönnyítik a beilleszkedést. Helyi vagy középszintű területi egységek esetében az integráció lehetséges szinte bármilyen társadalmi körülmények közé. Ez a folyamat a helyi közösség megerősödését eredményezi a nemzetközi részvétel megerősítésével egy időben, és az új Európát a helyi identitások megerősödése, valamint a globális szintű cselekvések nemzeti szintek feletti átnyúlása jellemzi. Bruter (2005) a területi identitás vizsgálatát az európai identitás vizsgálatán keresztül közelíti meg, pontosabban a politikai identitások vizsgálatát végzi el, melynek szerinte részei a különböző területi szintekhez történő identifikálódási folyamatok. Azt állítja továbbá, hogy a szubszidiaritás politikai szándéka az identifikálódás folyamataira is kihatott és az emberek többrétegű identitásstruktúrával rendelkeznek a különböző területi szintek irányában. Az adott területi szintekkel való identifikálódás bizonyos esetekben – amennyiben a területi szintek kormányzási szempontból is releváns szintek – politikai identifikálódásnak is tekinthető. Így van ez például az európai, nemzeti és helyi szintek esetében szinte minden európai országban, illetve a szubszidiaritás elvének érvényesülésével sok helyen a regionális szinttel való politikai identifikálódás is erősödik. Az identifikálódás alapvetően társadalmi folyamata tehát közvetlen hatással van a politikai szféra folyamataira, illetve közvetlenül azokból táplálkozik.

Jensen és Richardson (2004) Véleményük szerint – melyet magam is osztok – a kohéziós politika alapvetően formálja át a korábban létező területi identitásokat. A változást előidéző területi politika célja egységes recepciót adni az európaiság gondolatának a tagállamok lakossága körében. Ennek fényében elmondható, hogy az európai integráció különböző politikai vetületei új mentális kereteket szolgáltattak kötődéseink átértelmezéséhez. A folyamat által átformált, a területi identitás fogalmához hozzákapcsolódott szókészlet önmagában is erősíti az Európai Unió állampolgáraiban az összetartozás gondolatát. A területpolitikai intézkedések a kohézió fogalmát egyértelműen hozzákötik a területi identitás fogalmához.

Tanulmányomban nem magát a területi identitást használom fel elméleti és empirikus vizsgálódásaim alapjául, hanem a területi kötődést. A területi kötődés a területi identitás egyik legfontosabb eleme, mely talán könnyebben operacionalizálható.

A területi kötődés vizsgálatának jelentősége

A területi identitás és egyik fő dimenziója, a területi kötődés vizsgálata ma kiemelkedően fontos az Európai Unió tagállamaiban. Ennek egyik oka az európai identitás, ezen belül az Európához való kötődés kiemelt jelentősége. Az Európai Unió egy nemzetek feletti, közvetlen politikai legitimitációval csupán a kevés hatalommal bíró parlamentjén keresztül rendelkező szervezet. A jövőjét viszont igen erősen determinálja polgárainak gondolkodása róla, illetve identifikációja vele. Az egységes európai eszme maga is azon a gondolaton alapul, hogy a polgárok képesek lesznek kötődni Európához. Érdeemes tehát az Európa fogalom és az európai integrációhoz tartozó fogalmak jelentéstartalmainak vizsgálatával részletesebben is foglalkozni, hogy azonosítani lehessen a kötődés különböző dimenzióit.

Európa napjainkban nem értelmezhető csupán egyszemélyes formában. Ezzel kapcsolatban Wæver (1997) tézisét érdemes idézni:

„Európa fogalma nem egy magelmélet, illetve nem egy olyan csíra, amelyet megtalálunk a történelemben, és a fejlődését nyomon tudjuk követni a különböző korokban. Inkább számos fogalomtöredék története, amelyek Európa ideájához különböző pontokon kapcsolódnak, és újra és újra megfogalmazódnak a különböző időszakokban. Öt fő eleme volt az Európáról szóló domináns diskurzusoknak: Európa, mint földrajzi fogalom; a szabadság fogalma; Európa, mint a kereszténység; a hatalom egyensúlya és az európai civilizáció.” (WÆVER 1997. 285.)

A fent említett Európa-dimenziók mellett létezik egy további diskurzus: a régiók Európájáé. Az Európai Unió kortárs térképén nem csupán nemzetállamok szerepelnek, hanem kisebb egységek száza is; határokon átnyúló transzrégiók, illetve nemzetállami határokon belüli régiók színes palettája. Európa kisebb területi egységekre osztódását nevezik Európa „svájczizálódásának” is („Swissification of Europe”) (BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998.).

A területi kötődés szempontjából kifejezetten érdemes a tág értelmezést megtartani, hiszen aligha láthatunk bele az emberek fejébe, és nehezen tudjuk pontosan lehatárolni, hogy az Európa-fogalom pontosan melyik dimenziójához is ragaszkodnak, mely dimenziót, illetve diskurzust tartják jelentősebbnek a többinél. A napjainkban folyó, kötődéseket és identitást vizsgáló kutatások többségének egyik fő célja pontosan az európai polgárok kötődési dimenzióinak feltárása.

Úgy vélem, hogy a magyar emberek gondolkodásában a régiók, mint közigazgatási és földrajzi egységek Európához és az Európai Unióhoz kötődnek, hiszen létrehozásukat hazánkban európai uniós kívánalomként kommunikálták (PÁLNÉ KOVÁCS 2001b. 180.). Továbbá az Európa-hoz való kötődés manifesztálódhat a régióhoz való kötődésen keresztül is. A regionalizáció folyamatának megindítása és az Európai Unió „elmélyítésének” az ötlete abból a felismerésből fakadt, hogy az emberek mindennapi életükben nem érezték az Európai Unió létezésének pozitív hatásait. Az európai döntéshozók közel akarták hozni Európát a polgáraihoz. Végül ezt a lépést a régiók mozgalma volt képes politikai eszközökkel elérni, a német landok vezető szerepével. A mozgalom elérte a szubszidiaritás elvének régiókra való kiterjesztését és alkalmazását. A régiók, melyek néhány országban csupán gazdaságfejlesztési és statisztikai egységek voltak korábban, közigazgatási és esetleg kormányzati egységekké is válhattak az EU tagállamaiban (PÁLNÉ KOVÁCS 2008.). A sikerrel párhuzamosan a régiók a kohéziós országokban a fejlesztési források elosztásánál is fontos szerephez jutottak. (PÁLNÉ KOVÁCS 2001a., 2001b., 2002.). Napjainkra a helyzet azonban megváltozott, világosan látható, hogy a magyar régiók a kormányzati politika kizárólagos kiszolgálóivá váltak, és Európai szinten is válságban van a „Régiók Európája” elgondolás (PÁLNÉ 2008.; ELIAS 2008.).

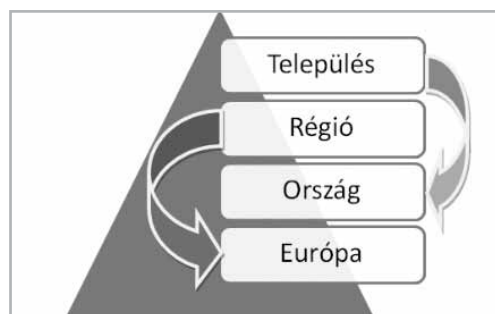
A fenti állításokat alátámasztja a többszintű kormányzás Arató Krisztina által idézett, Thomas Risse-Kappen és több más szerző (pl. Jefferey 2000; Hooghe – Marks 2006) által megfogalmazott elképzelése, mely a többszintű kormányzást három szinten, az államok szintjén, a szupranacionális és a szubnacionális szinten képzele el. A szubnacionális szint aktorainak az önkormányzatokat tekinti, a többszintű kormányzásba való belépésük idejét a kilencvenes évek elejére teszi. Példa erre a Régiók Bizottsága, amelyet a maastrichti szerződés hozott létre, és kétszáz euro-régió, illetve nagyvárosi önkormányzatnak ad jogot döntési tervezetek véleményezésére. Ezen formális csatorna mellett az önkormányzatok informális csatornákon keresztül is érvényesíteni próbálják érdekeiket. A tagállamok a szupranacionális szintre feladnak, a szubnacionális szintre pedig leadnak döntési kompetenciákat (T. Risse-Kappen, idézi: ARATÓ 2000. 63–65.). Az Európai Unió intézményi struktúrájában a régiók helyzete azonban sokat változott az elmúlt években. Visszaszorulni látszik a regionális szint szerepe a politikai döntések befolyásolásában a közösségen belül, és tagállamok többségén a régiók szintén veszítenek politi-

kai súlyukból. A kialakult helyzet alapján érthető, hogy kutatók a „régiónk Európája” koncepció végéről írnak (PÁLNÉ 2008.; PÁLNÉ 2009.; ELIAS 2008.).

Az EU csatlakozást megelőzően és az azt követő években Magyarországon tapasztalható volt egyfajta eurooptimizmus. Az ebből következő nagyfokú euro-szimpatia feltehetően elmosta a falat az Európa-fogalom, az Európai Unió és valamennyire a régió fogalmak jelentései között. Az első évtizedvége felé azonban már lecsengeni látszik a kezdeti optimizmus, egyúttal szembesültünk a „régiónk Európája” koncepció hanyatlásával és az európai régiónk politikai térszűkítésével is. Az optimizmus csökkenése az évek múlásával természetes velejárója az Európai Unió csatlakozásnak, ám az európai régiónk térszűkítése olyan új körülmény, melynek hatása nem előre becsülhető formában és mértékben fejt ki illetve fogja kifejteni hatását a magyar régiónk helyzetére.

Magyarország térszerkezetét vizsgálva, két csoport kínálkozik elemzési lehetőségként: az új térszerkezeti kategóriákat tartalmazó csoport, melynek elemei a kistérség, a régió és szupranacionális egységként maga az Európai Unió, illetve a régi térszerkezeti elemeket tömörítő csoport, melynek elemei a település, a megye és a nemzeti szint. Az 1. ábrán az Eurobarometer kérdőívben vizsgált területi szintek kapcsolódásait jelenítettük meg.

1. ÁBRA – TERÜLETI SZINTEK ÉS KAPCSOLÓDÁSAIK

Forrás: saját szerkesztés

A területi identitás és a területi kötődés

A területi identitás és kötődés egymással relációba állításának illetve elválasztásának céljából Gary Marks (1998) elgondolását veszem alapul. Marks-szal egyetértve azt mondom, hogy a területi identitás például az Európai Unió esetében nehezen értelmezhető, mivel annak létrejöttét az Európa gondolat jelentős személyiségei is csupán egy hosszabb időszak

eltelte után feltételezték. Marks szerint az EU polgárai identifikálódni napjainkban elsősorban saját nemzetállamaikkal tudnak, azoknak a helyét identifikációs faktorként nem vette még át az európai szint. A nemzeti identitás elemeiről számos mű áll rendelkezésre, melyek több faktort állapítanak meg annak elemeiként illetve feltételeként. Marks-szal egyetértek abban, hogy nem szerencsés, sőt feltehetően nem is érvényes európai identitásról beszélni, egyfelől a fent említett korlátozás, másfelől az identitás koncepció gazdag fogalmi telítettsége (VAN HOUTUM–LAGENDIJK 2001.; BUGOVICS 2007.) miatt. Lehetséges azonban kötődésről beszélni az Európai szint esetében, mely az adott szinttel kapcsolatos beállítódásokat képes hitelesen megjeleníteni és nem viseli magán az identitás metaelméleti szintű komplexitását. A területi kötődés használata a területi identitás empirikus indikátoraként ilyen formában is igazolható, ám további elméleti áttekintésre szorul.

A területi kötődés szempontjából releváns kutatást végzett Cuba és Hummon (1993) Észak-Amerikában, amikor megvizsgálta, hogy mi köti az embereket különböző helyekhez. A vizsgálat érdekességéként említhető meg, hogy a hely mérete, melyhez az ott lakók kötődnek, illetve a helyi közösség igen fontos szempontokként merültek fel a szerzők gondolkodásában. Igyekeztek olyan kategóriákat vizsgálni, amelyek leképezték az egyének életterét. A terepmunkát Massachussets

államban, Cape Cod térségében végezték 437, a térségbe beköltözött migráns körében. A kötődés szempontjából vizsgált területi szintek a közvetlen lakóhely, a helyi közösség és a régió voltak. A régió ebben az esetben főként környezeti és kulturális értelemben használt fogalom, közigazgatási relevanciával.

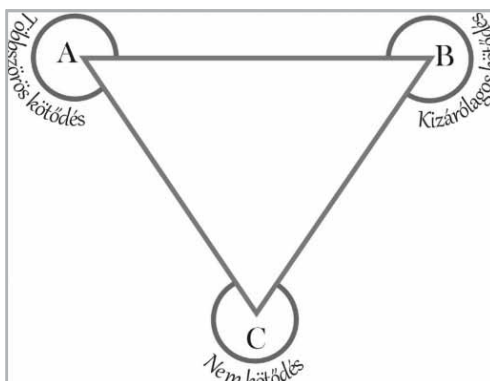
A migránsok 43 százaléka kötődött egyaránt közvetlen lakóhelyéhez, a helyi közösséghez és a régióhoz. A kötődés egységenként vizsgálva: (1) közvetlen lakóhely: 71 százalék, (2) helyi közösség: 67 százalék és (3) régió: 65 százalék. A levont következtetés kimondja, hogy a lakóhely szeretete és a helyi közösségbe való beintegrálódás sikeressége határozza meg a nagyobb területi egységhez való kötődést.

A kutatás eredményei megmutatták továbbá, hogy a válaszadók saját demográfiai jellemzői mellett a kötődés kialakulásának komoly meghatározó tényezője, hogy milyen környezetben élnek az ott lakók, milyen a helyi közösség, és a helyi közösségnek milyenek a kapcsolatai más hasonló közösségekkel. Fontos megállapítás, hogy azokra a kérdésekre, hogy milyen helyekhez kötődnek az emberek, illetve hol érzik otthon magukat, csupán több, egymástól látszólag független dimenzió elemzésének segítségével adható válasz (CUBA–HUMMON 1993.).

A területi kötődést a szemlézett szakirodalom alapján (BŐHM 2000.; BUGOVICS 2007.; PÁLNÉ KOVÁCS 2001b.) a területi identitás egy elemeként kategorizálhatjuk be. Többféle tipológiával találkozhattunk, többféle identitáskonceptcióval, melyek között váltakozó mértékben oszlott meg a területi kötődés fontosságának megítélése. Ezen értekezésben mégis a területi kötődést jelöltük meg a vizsgálódás egyik fő tárgyaként. Mi teszi a kötődés ezen formáját érdekessé, kutathatóvá és kutatandóvá? Egyrészt az a tény, hogy az identitás más elemei (például a kultúra, a nyelv, a nemzeti vagy etnikai hovatartozás, a szokások, ragaszkodások, kapcsolatok, helyek) nehezen konceptualizálhatóak egy elméleti keretbe és egy diszciplína határain belülre. Az említett identitás elemek mérésre operacionalizálása még komolyabb kihívás elé állíthatja a vizsgálódót.

A területi kötődés vizsgálatával kapcsolatban jó minőségű és a longitudinális összehasonlítás lehetőségét biztosító adatbázisok állnak rendelkezésre, például az Eurobarometer kérdőív különböző hullámai (Eurobarometer 62.0, 63.4, 65.2, 67.1, 67.2). A területi kötődés vizsgálata során szembekerültünk azzal a kézenfekvő módszertani kérdéssel, miszerint a polgároknak nincsenek kizárólagos területi kötődései. A globalizáció korában élő, posztmodern ember, földrajzi egységekhez való fizikai kötődése már túlzottan elavult gondolatnak tetszik. Abban a világban, amikor az emberek virtuális világokhoz, terekhez és szimbólumokhoz kötődnek, a valós területi kötődések világa kevésbé tűnhet érdekesnek (NÉMEDI 2008. 43–36). Ez a kötődési rendszer

is tartalmaz azonban kihívásokat. Mivel az általunk vizsgált területi egységek különböző szinteken léteznek a területi struktúrában, ezért elmondható, hogy az egyes egységek egymáson belül helyezkednek el. Ezért kiemelten fontos megvizsgálni a többszörös kötődéseket. A Gary Marks (1998) munkája által inspirált 2. ábra alapján a legtöbb polgár az „A”, azaz többszörösen kötődő kategóriába tartozik, amennyiben kötődéseiket empirikusan vizsgáljuk.

2. ábra: A kötődés típusai ❖ Forrás: Marks 1998

Európai identitás és kötődés Európához

Az Európához való kötődés az unió alapító atyáinak szándéka szerint gátat vehetne a féktelen nacionalizmusnak Európa országaiban, amely rengeteg problémához és konfliktushoz vezetett a múltban és vezethet a jövőben. Az alapító atyák hittek abban, hogy a nemzet iránt érzett hazaszeretet érzése meg fog férni az Európához való kötődés érzésével az emberek gondolkodásában. Az európai identitás alapjának az európai integrációt tartották. Azonban a kezdeti európai intézmények az európai emberek nélkül épültek fel, csupán szűk eliteket bevonva munkájukba. Az európai integráció veszélybe került: sok esetben átpolitizálódott, nemzetállami érdekeket sérítővé vált. Megnyugtató folytatása ezért csupán akkor lehetséges, ha valamiféle tényleges kötődés alakul ki az európai polgárokból Európa felé (MARKS 1998.). A képviselőkön alapuló többségi elv is csupán akkor működhet, ha a rendszer megalkotásakor létezik valamiféle kollektív identitás (MARKS 1998.). Mivel az Európai Unió esetében ilyenről aligha beszélhetünk, valamilyen más közös alapra van szükség, hogy az európaizáció vesztesei és nyertesei egyaránt ugyanahhoz az Európa-ideához kötődjenek. Ugyanezen megállapítás igaz azon társadalmi rétegek esetében is, amelyek a javak újraelosztásából nem egyformán részesülnek napjainkban, vagy részesültek a múltban. A fentebb említett társadalmi csoportok értelemszerűen nem egyformán lesznek elkötelezettek az „Európa-idea” iránt. Az, hogy az európaiak identifikálódnak-e a nemzetállami szintjük felett létező közösséggel, kulcskérdés az Európai Unió szempontjából. A kétsébeeséses Európa koncepciója éppen azért került kidolgozásra, hogy az esetleg eltérő elköteleződési szintekkel rendelkező országok eltérő sebességgel tudják megtenni az integráció lépéseit.

A közösség vezetői éppen ezért figyelemmel kísérték és kísérik a polgárok Európához való viszonyát, azaz arról, hogy kötődési rendszerek alakultak ki, a hűség a nemzetállami szintről nem csúszott „fel” az Európai Unió szintjére, azonban az Európához való kötődés jelentősége nagymértékben nőtt Nyugat-Európában a kilencvenes évek elejére (WALLACE 1990.). Elmondható továbbá, hogy a közösség „mélyítésével” és a „többszintű kormányzás” megjelenésével a nemzetek alatti szinthez való kötődés is egyre fontosabb tényezővé vált és válik. Az európai kötődésnek több lehetséges eleme is van. Ha Európáról beszélünk, előfordulhat, hogy elsőnek az Európai Unió és intézkedései jutnak eszünkbe, főként, ha az „Eurobarometer” kérdőív lekérdezése közben kerül szóba. Az 1. tábla mutatja be, hogy különböző szociológiai interjúk kontextusában hogyan értelmezhetjük a különböző kategóriákat, mégha a kategóriák mögött megbúvó kognitív jelentéstartalmak értelmezésére a kutató csupán kísérletet tehet.

Eurobarometer interjú		Jelentés (adott kontextusban)	Más szociológiai interjú		Jelentés (adott kontextusban)
Település	=	Település	Település	=	Település
Régió	=	NUTS 2 régió	Régió	=	Tág régióértelmezés
Ország	=	Magyarország	Ország	=	Magyarország
Európa	=	Európai Unió	Európa	=	Tág Európa-értelmezés

1. tábla A kötődést vizsgáló kérdés kategóriáinak jelentése ❖ Forrás: saját szerkesztés Haesly 1999 alapján

Anssi Paasi szerint (2005) az EU lépésről lépésre monopolizálni fogja Európa gondolatát, függetlenül attól, hogy egy központosított föderális államról beszélhetünk majd vagy egy kevésbé hierarchikus újközépkori modelltől. Eltekintve tehát a speciális Eurobarometer interjú-szituációtól, illetve bármilyen más helyzettől, ami egyértelművé teszi a fogalmak jelentését, ha „Európáról” beszélünk, a fentiek mellett érthetjük alatta magát az integrációs folyamatot is. Azt a folyamatot, mely az Európai Uniónál talán egy szélesebb társadalmi támogatással rendelkező dolog. Érthetünk továbbá „Európa” alatt egy területi egységet, mely földrajzilag lehatárolható, vagy egy eszményt, amely felé az azt támogató ember ezer különféle szállal képes kötődni. Ezen értelmezési lehetőségek fényében tehát elmondható, hogy nemcsak a kötődés szintje, de a típusa is igen lényeges információkat hordoz a kutatók számára. Ha információkat nyerünk az Európához való kötődésekkel kapcsolatban, képesek leszünk jobban megérteni azt a politikai környezetet, amelyben azok képződtek (Haesly, 1999).

Regionális identitás és regionális kötődés

„A regionális identitás azon folyamatok interpretációjaként is értelmezhető, amelyek keretében egy régió intézményesülése lezajlik. E folyamatok eredményeként kerülnek kialakításra a terület határai, szimbólumai és intézményei.” (PAASI 2003. 478.)

Az, hogy beszélhetünk-e regionális identitásról, jelentős mértékben függ az alkalmazott régiófogalomtól. A különböző diszciplínák divatos, illetve széles körben alkalmazott régiófogalmi sok esetben eltérőek lehetnek. Vannak olyan régiófogalmak, amelyek tartalmukból fakadóan egy bizonyos diszciplínához köthetők, illetve általánosságban elmondható, hogy egyes régiófogalmak bizonyos tudományágakhoz közelebb vannak, más tudományágtól pedig távolabb. Tovább nehezíti a fogalomhasználat egységesítést, hogy a régiók, mint területi egységek teljesen más értelmezéseket támasztanak napjainkban, mint korábban.

Ezen gyökeres változás alapja, hogy megváltozott a „hely” fogalom értelmezése. A „hely” elgondolás napjainkban értelmezhető globális, nemzeti, regionális és lokális szinten egyaránt. A „hely” fogalom mellett a „határ” fogalom is nagymértékben megváltozott a globalizáció térnyerésével és a technikai innovációk rohamos terjedésével. Anssi Paasi (2000, 2002a) Doreen Massey-t idézi, amikor arra figyelmeztet minket, hogy az identitások, amelyek helyekhez kötődnek, sohasem „tisztá” identitások² (MASSEY 2005.). A nemzetállamok világából a nemzetek feletti államok világába való átlépéshez több átjárási lehetőségre lesz szükség politikai, kulturális és szimbolikus értelemben egyaránt. Ezen felismerések fényében nagy valószínűséggel állítható, hogy a „hely” fogalmi jelentésének megváltozásával megváltozott a helyi identitás és területi identitás fogalmak jelentése és értelmezhetősége is. Emellett a regionális világok komplexitása a globalizáció jelenségeinek folyamatos és párhuzamos előre haladásával folyamatosan növekszik. Különböző társadalmi gyakorlatok és diskurzusok rejtik el a jelentéstartalmakat és a kötődések eredeteit, azok forrásait (PAASI 2000, 2002a, 2002b).

„A regionális identitás narratívák több különféle tényezőn is alapulhatnak. Ezek az elemek lehetnek természeti elemek, tájelemek, épített környezet, kultúra és etnicitás, nyelvjárások, gazdasági sikerek vagy válságok, centrum–periféria relációk, marginalizáció, emberekkel és közösséggel vagy közösségekkel kapcsolatos sztereotípiákra épülő képek, a „mi” és az „ők” kon-

² Lásd a kötődés típusokat bemutató 2. ábrát.

cepciója, tényleges vagy kitalált történelmek, utópiák és eltérő elgondolások és érvek az emberek identifikációjával kapcsolatban. A felsorolt elemeket kontextuálisan használják fel gyakorlatok, rituálék és diskurzusok annak érdekében, hogy többé-kevésbé zárt elképzelt identitásokat konstruáljanak.” (PAASI 2003. 477.)

A regionális társadalmi kohézió erősítése fontos feladatként jelent meg a regionalizáció folyamatai kapcsán. Az Európához való kötődés megerősítése a középszint társadalmi kohéziójának növelésén keresztül vált lehetségessé. Pálné Kovács Ilona (2001b) megjegyzi, hogy ha egy terület nem rendelkezik megfelelő politikai érdekérvényesítő képességgel, az romboló hatással lehet az ott létező területi identitásra nézve. A szerző munkájában összeköti a politikai régiók létrehozásának szándékát a területi-regionális identitás megteremtésének, illetve növelésének a szükségességével, mint nélkülözhetetlen előfeltétellel. A hagyományos identitás-dimenziók, így a történelmi-kulturális tradíciók, és az intézményi keretek hiánya azonban a régiók esetében sokszor megnehezítheti ezt a feladatot.

A regionális identitás szerepe a régiók életében többértű: egyfelől elvándorlást megállító és gazdaságélénkítő hatása lehet, hozzájárulhat a térségben élő emberek komfortérzetének növekedéséhez. Másfelől elmondható, hogy alapvető feltétele a régióban létező kapcsolathálózatok jó működésének és az általános bizalom megteremtésének. Az identitás dinamikus tényezőként értelmezendő, ahogy a helyi társadalomban növelhető a szintje, úgy rombolható is (PÁLNÉ KOVÁCS 2001b.).

Sok országban az európai regionalizmus adaptációja nem vezetett új területi egységek megalkotásához. Nem így volt ez azonban Magyarországon. Faragó László (2005) szerint a nemzetállamok a szupranacionális és regionális szintek megjelenése miatti potenciális veszteségeiket az utóbbi szint életébe történő beavatkozással akarják csökkenteni. A nemzetállamok igyekeznek minél kiterjedtebb szerepet vállalni a regionalizációban, és ezáltal minél több irányítási szerepkört megtartani a szint fölött. A kohéziós országokban az Európai Unió a támogatások nyújtását a regionális rendszer kialakításának a feltételéhez köti, ami azt eredményezi, hogy az itt létrejövő régiók a nemzeti struktúrák termékei, csupán bizonyos funkciók ellátására szerveződnek. A már kialakult tervezési-fejlesztési (NUTS2) régiók érdeke a minél több külső forrás megszerzése a régiók közötti versenyben, ezért ezek a térségek elvileg egymással versengő pozícióba kerültek (FARAGÓ 2005.).

A regionális identitás mérni kívánt eleme a NUTS2-es régiókhoz való, ún. regionális kötődés.

A konvencionális területi egységekhez való kötődés

A vizsgálat során az új típusú, az Európai Unióhoz és régióhoz, mint területi és közigazgatási egységekhez való kötődés vizsgálata mellett megvizsgáljuk a hagyományos kötődéseket is. Bugovics Zoltán (2007) szerint a település, mint lokalitás a területi identitás egyik legmeghatározóbb tényezője. Megjegyzi azt is, hogy a településeken belül az egyes településrészek nem hordoznak speciális identitás-mintákat, egy-két markáns kivételtől eltekintve, ezért a településeket nem feltétlen kell kisebb egységekre osztani a vizsgálat szempontjából. Persze felmerülhetnek helyzetek, amikor településrészeknek is lehet lokális identitása, példák lehetnek erre a közigazgatásilag egyesített települések illetve a nagyvárosi peremkerületek.

A megyéről, mint konvencionális területi egységről azt írja Bugovics, hogy az sem nem elég kicsi, hogy könnyen bejárható legyen, sem nem elég nagy, hogy megfeleljen a makroszintű

tervezés léptékeinek. Idézi Bódi Ferencet, aki kutatásai alapján megállapította, hogy a régió felel meg leginkább a területi társadalmi fejlődés középterének, és nem a megye. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy a területiség mellett a megyerendszerhez gazdasági és kulturális értékeket is kapcsol (BUGOVICS 2007. 143.). Pálné Kovács Ilona (1999) a jogi szabályozás tárgyalásakor említést tesz arról, hogy a kormányzás szempontjából a megyei szintet ún. szubszidiárius szintként kezeli a jogalkotó. A megyének azokra az esetekre van jogköre, amikor a települések nem tudnak, vagy nem akarnak helyállni. A megyei önkormányzatok feltehetően az említett ok miatt nem váltak az önkormányzati rendszer fontos szereplőivé; a közvetlenül választott megyei önkormányzatok nem egyenlő szereplők a magyar önkormányzati rendszerben. A megyei jogú városok speciális státusza is gyengítette a megyei önkormányzatokat szerepük kiterjesztésében, mint a kezdetektől homályos feladat- és eszközrendszerük. Pálné Kovács (1999) szerint kijelenthető azonban, hogy fontos érvek szólnak a tisztázott szerepű, erősebb megyei szint megteremtése mellett, mert például a töredezett magyar településszerkezetet nem lehet alsó-középszint nélkül 6-7 régióra helyezni. Az identitás-építés szempontjából kérdésként vetődik fel, hogy vajon a megyei identitás romjaira fog-e épülni a majdani regionális identitás hazánkban?

Kákai László (2000) cikkében a dél-dunántúli régió megyéinek megyei identitásait vizsgálta 1994 és 1998 között. A megyék helyzetével kapcsolatban megjegyezte, hogy a megyei közgyűlések nem voltak képesek ellátni a rájuk rótt integratív szerepet, és nem tudtak hatékonyan részt venni a megyei identitás felépítésében. A szerző megállapítása szerint akkor az intézmények a megyei identitás felépítésének a kezdetén tartottak. Legfontosabb ellenfeleik ebben a folyamatban pedig pont a konvencionális területi struktúra legfontosabb elemei, a városok, főként a nagyvárosok voltak.

Az országos szint természetesen kiemelt jelentőséggel bír a gondolkodásban, ezért a nemzetállamhoz kötődést minden esetben bevették az Eurobarometer vizsgálatokba is. Az országos szinthez természetesen egyaránt kapcsolódik területi és nemzeti identitás is, ezek elválasztása nehézkes. Ezért Bugovics (2007) vizsgálatához hasonlóan operacionális szinten azonosnak tekintem az országhoz és a nemzethez való kötődést.

A területi kötődések elemzése – a nemzeti és a regionális területi szintek

A területi kötődéssel kapcsolatos elemzéseim elkészítéséhez az Eurobarometer vizsgálat következő hullámaint használtam fel: 62.0 (2004. október–november), 63.4 (2005. május–június), 65.2 (2006. március–május), 67.1 (2007. február–március), 67.2 (2007. április–május). Az országos minták regionális szinten reprezentatívak, a mintanagyság általában ezer fő körüli. Az adatelemzések a Kölni „Zentral Archiv” által biztosított hivatalos adatfájlokon, kizárólag a magyar eseteket figyelembe véve zajlottak.

A területi kötődést mérő kérdés az Eurobarometer kérdőív különböző hullámaiban az alábbi formában került lekérdezésre:

„Az emberek különböző mértékben kötődhetnek a városukhoz vagy falujukhoz, a régiójukhoz, az országukhoz, Európához. Kérem, mondja meg, mennyire kötődik Ön...

a) városához/falujához, b) régiójához, c) Magyarországhoz, d) Európához.”

A válaszlehetőségek: **4.** Nagyon kötődik; **3.** Eléggé kötődik; **2.** Nem nagyon kötődik; **1.** Egyáltalán nem kötődik.

A kérdés szövege standardizált, minden egyes hullámnál ugyanebben a formában kerül be a

kérdőívbe, ezáltal idősorosan összehasonlíthatóak az egyes vizsgálatok adatai. Az Eurobarometer interjúszituáció területi egységeinek jelentéseivel kapcsolatban lásd. az 1. táblát. A kérdőív a potenciális kötődések tárgyaül szolgáló területi szintek közül négyet emel ki, a települést, a régiót, az országot és Európát/az Európai Uniót.³ Ezen szintek esetében válik lehetségessé az idősoros adatok összehasonlítása, a területi kötődést vizsgáló kérdésekre adott válaszok összehasonlító elemzése. A magyar helyzetben kifejezetten fontos megyei szint elemzésére a kategória hiánya, illetve a fenti, standardizált kérdésformátum miatt nem adódik lehetőségünk. A válaszlehetőségek alapján a kérdés mért eseteit tartalmazó változót tekinthetjük intervallum (magas) mérési szintűnek és ordinális (alacsony) mérési szintűnek egyaránt. Mivel megfelel a kritériumoknak és kellően nagy az elemszám, az egyváltozós elemzések elvégzésekor intervallum mérési szintű változónak fogom tekinteni, és a kötődés adatok esetében átlagot, valamint szórást fogok számítani. Többváltozós elemzések elvégzésekor azonban ordinális mérési szintűnek fogom tekinteni a változót a kategóriák alacsony⁴ száma miatt (SCHUMACKER–LOMAX 2004.).

Korrelációs vizsgálatok

Elemzésem első lépéseként a kötődéseket mérő változók közötti kapcsolatokat próbáltam feltérképezni. A különböző kötődések egymáshoz való kapcsolatát a korreláció eljárásával vizsgáltam. Az adatok jellege miatt a Spearman⁵ korrelációs együttható használata mellett döntöttem. A korrelációs eljárás a változók közötti kapcsolat meglétét vizsgálja. Amennyiben létező kapcsolatot találunk a segítségével, meg is mutatja annak erősségét. Minden területi szinthez való kötődés szignifikáns kapcsolatban van az összes többi területi szinthez való kötődéssel (az Alfa=0,01-es valószínűségi szinten). A kapcsolatok erősségét az együtthatók nagysága mutatja meg. Az együtthatók elemzése alapján érdekes tendencia rajzolódik ki: a település minden esetben a régióval mutatja a legnagyobb mértékű korrelációt, azt követi erősségben az ország, majd az Európai Unió. *Ez lényegében azt jelenti a számunkra, hogy minél inkább távol kerülünk a lokalitás határaitól, az emberek kevésbé kötődnek az adott területi szintekhez. Ez az eredmény összhangban van az Európai Unió által felismert ténnyel, miszerint a közösség (EU) túl távol van a polgárai mindennapi életétől, s ezáltal az kevésbé része kötődései rendszereiknek.*

Ha a régió–Európa és a régió–ország kötődéseket vizsgáljuk, 2004-ben és 2005-ben hasonló eredményeket kapunk. 2006-ban és 2007-ben azonban az együttható értéke, azaz a kapcsolat erőssége egyértelműen gyengült a régió–Európa kapcsolati relációban, bár továbbra is szignifikáns maradt. A régió–ország korrelációs együttható értéke stagnált. Összességében elmondható, hogy a kötődések korrelációja az Európához történő kötődéssel 2007-re minden esetben csökkent.

³ A 2006-ban zajló 65.2-es Eurobarometer felmérésnél a megkérdezettek felétől az Európához való kötődésükről, a másik felénél az Európai Unióhoz való kötődésükről érdeklődtek. Az Európai Unióhoz való kötődés lényegesen gyengébbnek bizonyult az Európához kötődésnél. A két fogalom kognitív tartalmának vizsgálatára jelen munka esetében nem keritek sort. A 2006-os adatokból csak azt a mintarészt vizsgálom az Európai kötődés esetében, amelynek a standardizált kérdést tették fel.

⁴ A változót akkor tekinthetjük nagy biztonsággal intervallummérési szintűnek, ha kategóriáinak a száma meghaladja a 15-öt. Jelen változó csupán négy kategóriával rendelkezik.

⁵ A Spearman korreláció használatát az indokolta, hogy a változók adatai nem követtek normális eloszlást, és nem feleltek meg a magas mérési szintű korreláció követelményeinek. A kapcsolat erőssége rangértékek kiosztása alapján került kiszámításra.

	2004. 10–11.	2005. 05–06.	2006. 03–05.	2007. 02–03.
település – régió	0,705**	0,737**	0,797**	0,726**
település – ország	0,508**	0,518**	0,545**	0,488**
település – Európa	0,345**	0,383**	0,413**	0,298**
régió – Európa	0,523**	0,567**	0,463**	0,388**
régió – ország	0,549**	0,555**	0,583**	0,555**
ország – Európa	0,520**	0,563**	0,495**	0,386**
Az összefüggés szignifikáns: **0,01 valószínűségi szinten. Spearman korreláció.				

2. tábla Területi kötődések korrelációs mátrixa, idősorosan

A Magyarországhoz és Európához kötődés közötti kapcsolat erősségének változásai is érdekes trendet mutatnak, hiszen míg az együtttható szinte változatlan 2004-ben és 2005-ben, kissé csökken 2006-ra, és nagymértékben csökken 2007-re. A csökkenés mértéke hasonló a régió–Európa kapcsolat erősségének csökkenéséhez. A korrelációs együttthatók nagyságának időbeli változásai segítségünkre voltak egy az euroszeptizmus növekedésével járó tendencia azonosításában, mely hatással van az Európához történő kötődésre is. Vélhetően az EU csatlakozás után eltelt évek realitása, illetve a gyors gazdasági siker elmaradása és Európa „távoliságának” felismerése erodálta a lakosság kötődését ehhez a területi szinthez.

Keresztábra-elemzések

A korrelációs együttthatók vizsgálata után az egyes változók keresztábrázat összevetéseit végeztem el, melynek során a különböző területi kötődéseket együttesen jelenítettem meg. Azt vizsgáltuk, hogy mely területi szintekhez történő kötődéseknél találhatóak nagyobb, illetve kisebb mértékű átfedések a válaszokban. A település és régió, illetve a település és ország kapcsolata ezen adatok alapján is kiegyensúlyozottnak tetszik az idő múlásával is. Azonban a településhez és Európához egyaránt nagyon kötődők aránya a 2005-ös 55%-ról 2006-ra lecsökkent 42,5%-ra, 2007-re pedig 38,5%-ra, melyet igen jelentős csökkenésnek tekinthetünk. Ez egybeesik a korrelációs együttthatók esetében tapasztaltakkal, azaz az Európához kötődés minőségének változása (az adatok alapján egyértelműen csökkenése) ezen elemzésben is kimutatható.

A régiós és Európai kötődés viszonya nagyjából stabil maradt, változott azonban Magyarország és a régió, valamint Magyarország és Európa egybeeső kötődéseinek aránya, a település és Európa kötődési pár változásaihoz hasonlóan. A 2005-ös kötődési egybeesési csúcstról az egybeeső százalékok 2006-ra lecsökkentek és 2007-re tovább csökkentek.

A legmagasabb kötődési egybeesési százalékos arányok minden változópár esetében a 2005. május–júniusban végzett felmérés adatai esetében tapasztalhatóak, egy évvel Magyarország Európai Unió-s integrációja után. Azt feltételezzük, hogy az euro-optimizmus mértéke ekkor volt a legmagasabb. Ekkor még nem merült fel az integráció hatásainak hidegfejtű, tényeken alapuló vizsgálata, sokkal inkább pozitív, mindent elfedő optimizmus volt uralkodó. Azonban később, 2006-ban és 2007-ben, amikor az emberek számon kérték a vélt vagy valós ígéretek, illetve hatások megvalósulását a kormányon és az Európai Unión, egyáltalán nem azt kapták, amit akartak. A mindennapi életükben nem jött el az, amit nyugaton láthattak, az uniós csatlakozás hatásainak reális értékelésére csupán a népesség egy szűk rétege volt képes. 2005-ben még a csúcson volt

az EU csatlakozás előnyeit bemutató média- és PR-kampány, mindenki hitte, hogy valóban „cukrászdát nyithat Bécsben” és más ehhez hasonló marketingszövegek igazságát. A kampány befejeztével, illetve a mindennapi gondok és küzdelmek megmaradtával az emberek elvesztették illúziójukat, eurooptimizmusukat, és elkezdtek kiábrándulni a szupranacionális intézményből.

	2004. 10–11.	2005. 05–06.	2006. 03–05.	2007. 02–03.
település – régió	0,705**	0,737**	0,797**	0,726**
település – ország	0,508**	0,518**	0,545**	0,488**
település – Európa	0,345**	0,383**	0,413**	0,298**
régió – Európa	0,523**	0,567**	0,463**	0,388**
régió – ország	0,549**	0,555**	0,583**	0,555**
ország – Európa	0,520**	0,563**	0,495**	0,386**
Az összefüggés szignifikáns: **0,01 valószínűségi szinten. Spearman korreláció.				

3. tábla A teljes kötődés metszete különböző területi szintek esetében (%-ban)

A területi kötődést mérő változók és az általuk alkotott skála tesztelése

A területi kötődés különböző szintjeit mérő változók együttes megbízhatóságáról a „Cronbach Alfa” statisztikai eljárás segítségével bizonyosodhatunk meg. A statisztika lényegében azt elemzi, hogy a vizsgált jelenség mérésére operacionalizált változók alkalmasak-e funkciójuk betöltésére. Az egyes itemek, amelyek egyenként egy-egy terület szinthez való kötődést mérnek, együttesen egy a területi kötődést mérő skálaként funkcionálnak. Ezen skála megbízhatóságát, azaz a segítségével végrehajtott mérések pontosságát teszteli az alfa statisztika (CRONBACH 1951.; SANTOS 1999.). További kiemelt fontosságú funkciója az eljárásnak, hogy megmutatja, a változók megfelelően reprezentálják-e az egydimenziós teret, vagy esetleg a változók mögött több dimenzió meghúzóására kell számítanunk. A társadalomtudományokban általánosan alkalmazott határszint a statisztikai érték megfeleléségre a 0,7-es. A 4. táblázatban leolvashatóak a skála Cronbach Alfa statisztika értékei, idősoros formában.

	2004. 10–11.	2005. 05–06.	2006. 03–05.	2007. 02–03.	2007. 04–05.
Cronbach Alfa	0,774	0,809	0,775*	0,76	0,524
*Az elemszám 2006-ban 509 fő, a többi esetben a teljes minta					

4. tábla Cronbach Alfa-féle együtthatók az adatok egydimenziós illeszkedésére

A Cronbach Alfa-érték megfelelő 2004-ben, 2005-ben, 2006-ban és a 2007. február–márciusi mérés idejékor. Ezekben az időpontokban a vizsgált változók tehát alkalmasak a területi kötődés koncepció mérésére. Megjegyzendő, hogy a legmagasabb a Cronbach Alfa-érték 2005-ben, amikor is a kötődési optimizmus szempontjából csúcsidezszakról beszélhetünk. A 2007. április–májusi felmérés esetében azonban a skála a 0,7-es határérték alá csökken (alfa=0,524). Ebben az időpillanatban ez a négy változó nem alkalmas a területi kötődés mérésére, illetve az adatok mögött esetlegesen nem egydimenziós struktúra húzódik meg. A területi szintekkel kapcsolatban feltettük, hogy léteznek „konvencionális” (ország, település) és „új” (Európa, régió) kötődési relációk. Ezek a 2007. április–májusi adatfelvétel alkalmasként is voltak együttesen, egy

skálát alkotva a területi kötődés mérésére, ám erre az évre ezt a tulajdonságukat elvesztették. Ennek oka az európai szinthez történő kötődés visszaesésében keresendő.

Faktorelemzések

A Cronbach Alfa statisztika eredményeinek értelmezése után faktorelemzési eljárást alkalmazunk az egyes évek esetében külön-külön a változókra. A faktorelemzésnél a „Maximum likelihood” módszert alkalmaztuk, „Varimax” rotációval, faktorképzési módszerek az 1-es sajátérték feletti dimenziók automatikusan faktorokká alakítását választottuk (ld. SZÉKELYI – BARNA, 2002). Célunk a „konvencionális” és „új” területi szintek elkülönítése lett volna az eljárás segítségével, illetve a Cronbach Alfa skálatesztelés eredményeinek verifikálása. Az 5. táblázatban csupán a rotált faktormátrixokat közöljük, idősoros bontásban.

Kötődés típusa	2004	2005	2006	2007
Település	0,7641	0,7776	0,8230	0,7831
Régió	0,8688	0,8993	0,9196	0,9125
Ország	0,5989	0,6220	0,5722	0,5874
Európa	0,4976	0,5758	0,4553	0,3997

5. tábla Rotált faktorközéppontok faktorsúlyai idősoros formában

Az eljárás minden vizsgált évben egy faktort bontott ki, azaz a kötődéseket mérő változók azonos gondolati dimenzióba, feltehetően a „területi” kötődés dimenziójába helyezkedtek el a megkérdezettek gondolkodásában. Azonban a kibontott faktoron belül a változók illeszkedése nem minden esetben volt megfelelő. Az „Európához kötődés” faktoron elhelyezkedéshez szükséges 0,5-es konvencionális⁶ faktorsúly határértéket csupán 2005-ben haladta meg.

Ennek fényében megállapítható, hogy a megkérdezettek területi kötődéseiről egydimenziós formában gondolkodnak, és ebben az egydimenziós gondolkodásban állandó helye van a településhez, az országhoz és a régióhoz való kötődésnek. Magyarország EU-csatlakozása után egy évvel bekerült e három változó mellé az Európához kötődés is, ám a későbbiekben (2006, 2007) ki is került onnan. Ez a statisztikai elemzés is igazolni látszik feltételezésünket, miszerint Magyarországon az EU csatlakozás után lezajlott egy a közösség iránti fellángolás, ami azonban 2006-re és főként 2007-re már elmúlt.

Következtetések

Tanulmányomban lépésről-lépésre mutattam be a területi identitás koncepcióját, illetve annak értelmezésének nehézségeit, valamint a területi kötődés elméleti megfontolásait és empirikus

⁶ Egy változót akkor tekinthetünk kizárólag egy faktoron ülőnek, ha annak faktorsúlyja meghaladja a 0,5-et, illetve egyetlen más faktoron sem helyezkedik el a legnagyobb faktorsúlyának 50%-át meghaladó mértékben. (SZÉKELYI–BARNA 2002.)

eredményeimet. Természetesen, a nemzetállami szinthez képest „fiatal”, főleg az újonnan, 2004 után csatlakozott tizenkét ország számára teljesen új Európai Unióhoz való kötődés nem tud a területi identitás elmélet hagyományos dimenzióinak megfelelően identifikálódni. Kötődéseket azonban feltételezünk, mind a megszokott, jól ismert területi szintekhez, mind az új, az EU csatlakozást megelőző reformok eredményeként létrejött szintekhez egyaránt. Szerencsés helyzetben vagyunk, mivel a területi kötődés – melyet a téma kutatói egybehangzóan a területi identitás egyik legfontosabb, mérésre talán legkönnyebben alkalmazható dimenziójának tartanak – egy széles körben teoretizált és kutatott jelenség és a kötődéseket folyamatosan méri az évente négy hullámban zajló Eurobarometer longitudinális kérdőíves vizsgálat.

A területi kötődések elemzésének eredményei alapján kijelenthetjük, hogy minél inkább távol kerülünk a lokalitás határaitól, az emberek annál kevésbé kötődnek az adott területi szintekhez. Fontos eredmény, hogy a kötődési adatokból kiolvasható az Európai Unió csatlakozás időszakával járó, európai területi szintekhez való kötődési optimizmus megingása. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARATÓ, K. (2000): *Szociális párbeszéd az Európai Unióban*. Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.
- BŐHM, A. (2000): Térségi identitás Magyarországon. In Glatz, F. (szerk.): *Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 111–126
- BRUTER, M. (2005): *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. New York, Palgrave Macmillan.
- BUGOVICS, Z. (2007): *Társadalom, Identitás és Területfejlesztés*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- BUZAN, B. – WÆVER, O. – DE WILDE, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. Boulder London, Lynne Rienner Publishers.
- CRONBACH, L. J. (1951): Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika* vol. 16. no. 3. 297–334.
- CUBA, L. – HUMMON, D. M. (1993): A Place to Call Home. Identification with Dwelling, Community, and Region. *Sociological Quarterly* vol. 34. no. 1. 111–131.
- FARAGÓ, L. (2005): *A Jövőalkotás Társadalom-Techikája*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- HAESLY, R. (1999): *Types and Levels of European Attachment in Scotland and Wales*. European Community Studies Association Sixth Biennial International Conference. Pittsburgh, PA.
- JENSEN, O. B. – RICHARDSON, T. (2004). *Making European Space*. New York, Routledge.
- KÁKAI, L. (2000): Megyei identitás a Dél-Dunántúlon 1994–1998. In Glatz, F. (szerk.): *Területfejlesztés és közigazgatás szervezés*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 183–208
- MARKS, G. (1998): Territorial Identities in the European Union. In J. J. Anderson (ed.): *Regional Integration and Democracy*. Expanding on the European Experience. Boulder, Rowman & Littlefield. 69–94
- MORENO, L. (1999): Local and global: Mesogovernments and territorial identities. *Nationalism and Ethnic Politics* 1999. vol. 5. no. 3&4. 61–75.
- NÉMEDI, D. (2008): Bevezetés. In D. Némédi (szerk.): *Modern Szociológiai Paradigmák*. Budapest, Napvilág Kiadó. 15–68
- PAASI, A. (2000). *Re-constructing regions and regional identity*. Nethur lecture. The Alexander von Humboldt Lectures Series. Nijmegen.
- PAASI, A. (2002a). Place and region: regional worlds and words. *Progress in Human Geography* 2002. vol. 26 no. 6. 802–811.
- PAASI, A. (2002b). Regional Transformation in the European Context. Notes on Regions, Boundaries and Identity. *Space & Polity* 2002. vol. 6 no. 2. 197–201.

- PAASI, A. (2003). Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography* 2003. vol. 27. no. 4. 475–485.
- PAASI, A. (2005). Remarks on Europe's Transforming Meta-geography. *Geopolitics*, 2005. vol. 10. no. 3. 580–585.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2001a): Régiók Magyarországa – ultima ráció? *Comitatus: önkormányzati szemle*, 11(5), 5-9.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2001b): *Regionális Politika és Közigazgatás*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2002): A politikai regionalizáció esélyei Magyarországon. *Comitatus* 2002. 12 évf. 1-2. sz. 6–19.
- SANTOS, J. R. A. (1999): Cronbach's alpha: A tool for assessing the reliability of scales. *Journal of Extension* 1999. vol. 37 no. 2. 1–5.
- SCHUMACKER, R. E. – LOMAX, R. G. (2004): *A Beginners' Guide to Structural Equation Modeling*. Second Edition. Mahwah (New Jersey), Lawrence Erlbaum Associates.
- SZÉKELYI, M. – BARNA, I. (2002). *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Budapest, Typotex.
- SZÜCS, J. (1981): Vázlat Európa három történeti régiójáról. *Történelmi Szemle* 1981. 3. sz.
- THOITS, P. A. – VIRSHUP, L. K. (1997): Me's and We's: Forms and Functions of social Identity. In R. D. Ashmore és L. Jussim (ed.): *Self and Identity*. New York. Oxford: Oxford University Press.
- WÆVER, O. (1997): *Concepts of security*. Copenhagen, Copenhagen University.
- WALLACE, W. (1990): *The Transformation of Western Europe*. London, Royal Institute of International Affairs.

GÁBOR DÁNIEL, NAGY

Regional levels, regional identity and affiliation

Abstract

In my study I take consideration of the theoretical approaches of regional identity and territorial bonds, and I present that how the identity develops and the affiliation to different levels of territorial units in the European Union. Furthermore I examine the bond to the regional and conventional territorial levels. My theoretical approach supported my empirical analysis, in interpreting the use of different categories and analyse the longitudinal data of Eurobarometer.

Keywords regional levels, European Union, regional identity, regional affiliation